

Potresi i glasačko ponašanje - prirodni eksperiment u Hrvatskoj

Bončina, Monika

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, The Faculty of Political Science / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:114:333244>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-08**

Repository / Repozitorij:

[FPSZG repository - master's thesis of students of political science and journalism / postgraduate specialist studies / dissertations](#)

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
Diplomski studij novinarstva

Monika Bončina

POTRESI I GLASAČKO PONAŠANJE – PRIRODNI EKSPERIMENT U HRVATSKOJ

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2024.

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
Diplomski studij novinarstva

Monika Bončina

POTRESI I GLASAČKO PONAŠANJE – PRIRODNI EKSPERIMENT U HRVATSKOJ

DIPLOMSKI RAD

Mentor: izv. prof. dr. sc. Kosta Bovan

Zagreb, 2024.

IZJAVA O AUTORSTVU

Izjavljujem da sam diplomski rad Potresi i glasačko ponašanje – Prirodni eksperiment u Hrvatskoj, a koji sam predala na ocjenu mentoru izv. prof. dr. sc. Kostu Bovanu, napisala samostalno i da je u potpunosti riječ o mojem autorskom radu. Također, izjavljujem da dotični rad nije objavljen ni korišten u svrhe ispunjenja nastavnih obaveza na ovom ili nekom drugom učilištu te da na temelju njega nisam stekla ECTS bodove. Nadalje, izjavljujem da sam u radu poštovala etička pravila znanstvenog i akademskog rada, a posebno članke 16-19. Etičkoga kodeksa Sveučilišta u Zagrebu.

ZAHVALA

Mami Neli i tati Davoru, koji nikad nisu pitali koliko je još ispita ostalo, koliki je prosjek i što se sve (nije)položilo u tekućoj akademskoj. Hvala vam što ste uvijek slušali, čuli, grlili i brisali suze.

Baki Joki i djedu Josipu, koji su uvijek poskrivečki gurnuli koju dvadeseticu u ruke. Hvala vam što još uvijek čuvate izreske mojih prvih tekstova iz novina.

Sestri Ivani i bratu Ivanu, koji su podizali kad je trebalo, bili primjer i poticaj. Hvala vam što ste se sa mnom rugali sistemu.

Dečku Ivanu, koji me beskrajno ohrabrivao i pomagao. Hvala ti za ljubav.

Najboljem prijatelju Goranu, koji je bio moj drug od prvih akademskih dana, suborac iz klupe. Hvala ti za prijateljstvo.

Najboljoj prijateljici Ivoni, koja je uvijek uspješno skretala misli s fakultetskih briga. Hvala ti za sreću.

Prijatelju Alenu, koji bi sjeo u auto u satima vozio po mene. Hvala ti što uvijek mogu računati na tebe.

Prijateljima Jakovu i Pauli, koji su sve ispite, seminare i priloge prošli uz mene. Hvala što ste uvijek imali strpljenja reći mi gdje je dvorana A.

Prijateljici Selmi, koja je svojim neprikosnovenim humorom uljepšavala dane u studentskoj sobi na Cvjetnom naselju. Hvala što si kuhala juhe nakon ozebljih terena zimi.

Ivani Paradžiković, koja je bila moja prva mentorica. Hvala ti što si uvijek izvlačila najbolje iz mene.

Sedam različitih redakcija i pet godina studija kasnije, hvala onoj djevojčici koja je sa sedam godina poželjela biti novinarka. Hvala što nisi odustala.

Sadržaj

POPIS TABLICA	6
1. UVOD.....	1
2. TEORIJSKI OKVIR.....	2
2.1. TEORIJE BIRAČKOG PONAŠANJA	3
2.2. RETROSPEKTIVNO GLASANJE.....	6
2.3. (SLIJEPO) PONAŠANJE BIRAČA	10
3. PRIRODNE KATASTROFE I IZBORI	13
3.1. IZBORI NAKON PETRINJSKOG POTRESA	16
4. ISTRAŽIVANJE	18
4.1. METODOLOGIJA	18
4.2. PRIKUPLJANJE PODATAKA.....	20
4.3. REZULTATI	21
4.4. RASPRAVA.....	27
4.5. ZAKLJUČAK	31
5. LITERATURA	32

POPIS TABLICA

Tablica 1.1. Prikaz razlika u glasovanju za izbor župana/županicu

Tablica 1.2. Prikaz razlika u glasovanju za izbor gradonačelnika/gradonačelnicu

Tablica 1.3. Prikaz razlika u glasovanju za izbor za županijsku skupštinu

Tablica 1.4. Prikaz razlika u glasovanju za izbor za gradsko/općinsko vijeće

Tablica 2.1. Prikaz razlika u postotku glasova kandidata koji su išli u reizbor na lokalnim izborima 2021. godine, potresom pogođena i nepogođena mjesta

Tablica 2.2. Prikaz razlika u postotku glasova kandidata koji su išli u reizbor na lokalnim izborima 2021. godine, potresom pogođena i nepogođena mjesta prema indeksu razvijenosti

1. UVOD

Hrvatska enciklopedija Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža riječ katastrofa definira kao „veliku nesreću, propast, uništenje, slom; iznenadan, potresan događaj s teškim posljedicama“ (Leksikografski Zavod Miroslav Krleža, <https://www.enciklopedija.hr/clanak/katastrofa>). Upravo ta rečenica ponajbolje opisuje ono što se dogodilo 2020. godine u Hrvatskoj. Štoviše, događaje koji datiraju iz tog vremena mnogi opisuju kao najveću katastrofu od Domovinskog rata za ovu zemlju. Velik dio unutrašnjosti, s naglaskom na Sisačko-moslavačku županiju te Grad Zagreb pogodili su razorni potresi, od kojih se ponajviše ističe onaj 29.12. te godine. Prema Hrvatskog seizmološkog zavodu, zabilježena je magnituda od nevjerojatnih 6.3 stupnja po Richteru. Od tada pa praktično do danas u novinskim je stupcima, kao i na društvenim mrežama, prisutan narativ katastrofe koju je prouzročio potres, kao i posljedica istog, vidljivih i danas, gotovo četiri godine kasnije. Paralelno, otvorilo se i svojevrsno pitanje odgovornosti, vjerojatno po prvi put u toj mjeri u javnom diskursu na području Hrvatske.

Kako to obično biva, mnogi su tražili krivca, iako je riječ o prirodnoj katastrofi koju je znanstveno nemoguće predvidjeti; što se posljedično moglo odraziti i na lokalnim izborima koji su uslijedili samo nekoliko mjeseci nakon katastrofe, otvarajući tako prostor za mnoga društvena istraživanja. Naime, prethodno provedena istraživanja potvrdila su da ovakve i slične prirodne katastrofe, kao i brojni drugi događaji koji imaju negativan predznak, posljedično mogu poprilično utjecati na percepciju birača o nosiocima vlasti. Upravo to je i svrha ovog diplomskog rada – provjeriti u kolikoj je mjeri ova katastrofa potresa utjecala na birače – jesu li odlučili kazniti ili nagraditi političare. U tom kontekstu valja istaknuti da je korištena metoda prirodnog eksperimenta, u sklopu koje su se najprije provjerili rezultati lokalnih izbora 2017. te 2021. godine na razini svih jedinica lokalne samouprave na teritoriju cijele Republike Hrvatske. Potom su, na temelju indeksa razvijenosti, koji definira Vlada Republike Hrvatske, pronađeni istovjetni parovi te uvidjela razlika između odluka birača na teritoriju nad kojim je proglašeno stanje katastrofa te na teritoriju koji nije potresom pogođen.

Drugim riječima, u ovom diplomskom radu istražuje se jesu li birači odlučili kazniti ili nagraditi političare nakon potresa, odnosno je li prirodno stanje katastrofe utjecalo na njihovu biračku odluku, pri čemu je nezavisna varijabla bila prisutnost potresa, odnosno nalazi li se pojedina općina ili grad na području nad kojim je Vlada Republike Hrvatske proglasila stanje katastrofe uslijed razornog petrinjskog potresa ili ne. S druge pak strane, zavisna je varijabla promjena udjela glasova trenutnog dužnosnika. Pri tome, valja istaknuti da su u ovom slučaju potresi

promatrani kao prirodni eksperiment, a potresom pogođena područja predstavljaju eksperimentalnu skupinu, dok su područja koja po indeksu razvijenosti odgovaraju istima, a da pri tome nisu pogođena potresom, predstavljaju kontrolnu skupinu.

Osim toga, u kontekstu ovog rada ujedno se postavlja pitanje što je utjecalo na donošenje pojedine odluke birača, jesu li tu odluku donijeli racionalno, vodeći se idejom da političari kao tek obični ljudi nisu i ne mogu utjecati na prirodne katastrofe poput potresa i slično. Na ovaj način birači su ponekad pribjegli iracionalnom motivu, što se detaljno problematizira kroz prvi dio ovog rada, odnosno sam teorijski okvir nastao je konzultiranjem isključivo znanstvenih izvora. Pri tome, valja istaknuti da se pojedini mehanizmi ne mogu promatrati budući da spomenutih dviju skupina nije nužno jedina razlika u pogođenosti prirodnom katastrofom potresa. Štoviše, Lay (2008) potonje problematizira tvrdnjom da katastrofe ne utječu jednako na sve. Upravo zbog toga ovakav pristup pripada području opservacijskog dizajna, budući da se potres kao prirodna katastrofa ne može kontrolirati u kontekstu eksperimentalne varijable, već kroz korištenje ekvivalentnih parova između potresom pogođenih i nepogođenih područja prema indeksu razvijenosti. U prvom dijelu ovog rada najprije je definiran teorijski okvir, u sklopu kojeg se detaljno pojašnjavaju teorije biračkog ponašanja s naglaskom na retrospektivnu racionalnost te slijepu retrospekciju kao takvu. Potom je navedena teorija stavljena u kontekst utjecaja prirodnih katastrofa s naglaskom na potrebe i prethodno provedene istraživanja teorije retrospektivnog glasanja u praksi. Zatim slijedi kontekst katastrofe čiji utjecaj ujedno i istražujemo u okviru ovog diplomskog rada. Najprije je dan kontekst, odnosno vremenska odrednica, kao i pravno stanje temeljeno Odlukom Vlade Republike Hrvatske o proglašenju stanje katastrofe na području triju županija, gdje su uzeta ona područja lokalne samouprave nad kojima je zabilježena najveća materijalna šteta, odnosno Sisačko moslavačka te Zagrebačka županija. Pojašnjena je metodologija, kao i način prikupljanja podataka, a rezultati su taksativno navedeni i interpretirani. Nakon toga slijede rezultati samog istraživanja, a potom i sveobuhvatna rasprava u kojoj se problematizira ponašanje birača u kontekstu retrospektivne racionalnosti te slijepe retrospekcije za sva četiri tipa lokalnih izbora, a zatim slijedi zaključak kompletnog rada.

2. TEORIJSKI OKVIR

Kao što je u uvodnom dijelu ovog diplomskog rada navedeno, kako bi se detaljno moglo objasniti sve elemente koji su zastupljeni u ovom istraživanju, odnosno sve one aspekte koji su doveli do postavljanja zaključna na temu biračkog ponašanja u kontekstu prirodnih katastrofa,

najprije su definirani koncepti iz kojih oni proizlaze. Najzastupljeniji su tako oni elementi koji se odnose na teorije biračkog ponašanja, odnosno retrospektivnog glasovanja kao takvog te prirodnih katastrofa i njihova prethodnog utjecaja na izbore diljem svijeta. Svi navedeni elementi uvelike su pridonijeli ovom istraživanju, kao i samom zaključku ovog diplomskog rada, a koji je naveden u nastavku.

2.1. TEORIJE BIRAČKOG PONAŠANJA

Kako je demokracija danas najrašireniji politički sustav u svijetu, od iznimne je važnosti proučavati ponašanja građana, ponajviše zato što upravo građani donose odluke koje direktno i indirektno utječu na funkcioniranje demokratskih institucija, ali i sustava uopće, navodi se u članku Desilvera (2019). Paralelno, u današnjim okolnostima izrazito raste zabrinutost zbog budućnosti demokracije kao takve. Konkretnije, u brojnim zemljama diljem svijeta postoji značajno nezadovoljstvo načinom na koji demokracija funkcionira u praksi, iako je podrška demokratskim idealima i dalje proporcionalna. Desilver (2019) navodi da je globalna demokracija na vrhuncu ili blizu modernog rekorda. To potkrepljuje konkretnim brojkama, navodeći da je krajem 2017. godine, čak 96 od 167 zemalja s populacijom od najmanje 500.000 stanovnika, odnosno 57 posto, po uređenju političkog sustava, bile nekakve vrste demokracija, dok je samo 21 zemlja, odnosno 13 posto bila autokratska. „Općenito govoreći, udio demokracija među svjetskim vladama raste od sredine 1970-ih, a sada je blizu postratnog rekorda, čak 58 posto u 2016. godini“, (<https://www.pewresearch.org/short-reads/2019/05/14/more-than-half-of-countries-are-democratic/>).

Ipak, neovisno o tome kako konceptualizirali demokraciju kao takvu, njezinu će srž uvijek činiti ideja vladavine naroda, odnosno većine naroda, ističe Bovan, pozivajući se na Gutmanna (2007). U tom kontekstu navodi se da bi, u idealnom scenariju, građani trebali biti racionalni, pokazivati interes za politiku, aktivno sudjelovati u političkom životu, kao i posjedovati odgovarajuće znanja o važnim političkim pitanja. Napose, demokracija se temelji na pretpostavci postojanja informiranog i racionalnog birača koji će, sukladno tome, donijeti odluke u skladu svojih vrijednosti i interesa, ali i razine informiranosti o recentnim zbivanjima i politici uopće. Shodno tomu, važno je analizirati biračko ponašanje, a upravo su prva istraživanja političkog ponašanja u direktnoj vezi s ispitivanjem navedenih normativnih pretpostavki, odnosno koliko su građani zainteresirani za politiku, koliko su informirani te koliko dobro percipiraju politički kontekst te koliko su uopće, shodno tomu, politički aktivni.

U tom kontekstu Bovan (2015) ističe kako je u veći slučajeva politički čovjek konceptualiziran kao pojedinac, odnosno član društva koji aktivno koristi svoje biračko pravo. Ipak, navodi i da je on dakako puno više od toga. U kontekstu biračkog ponašanja, stoga, valja definirati sociološki model, čiji su rezultati promatrani u okviru demokratskih sposobnosti građana. Referirajući se na otkriće studije kolumbijske škole, nameće se zaključak da građani naprosto ne zadovoljavaju niz ranije spomenutih očekivanja, od toga da nisu dovoljno informirani o politici pa sve do toga da ih ona jednostavno ne zanima, odnosno da ne sudjeluju aktivno u istoj. No, valja istaknuti da autori spomenute studije, Berelson, Lazarsfeld i McPhee (1954, cit. prema Bovan, 2015), zaključuju da ti rezultati nisu poražavajući za demokraciju jer ipak “glasač ima neke principe, posjeduje informacije i racionalnost, ima interese – no nema ih u ekstremnom, elaboriranom, opsežnom ili detaljnom obliku u kojem ih jednoznačno preporučuju politički filozofi” (Berelson, Lazarsfeld i McPhee, 1954: 322, cit. prema Bovan, 2015:85). U strahu od uvjetno rečeno propasti demokracije, pojavile su se tako dvije struje koje bi na neki način mogle održati demokraciju kao takvu.

Tu se u prvom redu ističe normativna ideja teorije racionalnog izbora, kao i ideja iz klasične teorije mjerenja. Potonja se, pak, temelji na otvaranju „crne kutije uma“, kako ju karakteriziraju autori, a temeljena je na detaljnoj analizi mišljenja i posljedično procesiranja informacija građana. Drugim riječima, istraživači koji pripadaju navedenoj struji mišljenja su da građani mogu donijeti dovoljno dobre odluke koje se odnose na politiku čak i u slučaju da nisu nužno zainteresirani za istu.

Referirajući se na Pagea i Shapira (1992) Bovan navodi da racionalnost treba tražiti na razini kolektiva. U svojim su istraživanjima, naime, dokazali da američka javnost reagira upravo u skladu s očekivanjima teorije racionalnog izbora. U kontekstu američke javnosti valja istaknuti i navod Kasapović (2004) koja se referira na Millera te J. Shanksa te navodi da na izvorne odluke novih američkih birača prije svega utječe njihov društveni položaj, kao i kandidatske preferencije, njihova problemska orijentacija, kao i stranačka identifikacija. Paralelno, navodi se i da je njihovo glasačko ponašanje istovremeno prospektivno, koje se odnosi na valorizaciju, odnosno procjenu kako će pojedini kandidati ili političke stranke vjerojatno djelovati u budućnosti; te retrospektivno kroz čiju se prizmu birači oslanjaju na nekadašnje neuspjehe ili dostignuća u političkoj karijeri stranke ili pojedinca.

U tom kontekstu, prosuđujući zaslužuje li politički kandidat uvjetno rečeno kaznu ili nagradu za njegov reizbor, birači mogu biti vođeni dvjema motivacijama. Kasapović se u tom aspektu referira na A. Kinga (2002, cit. prema Kasapović 2006: 366) koji razlikuje utjecaj ličnosti i

osobina političkih kandidata na vlasti kroz dvije razine. Tu se u prvom redu, čime se birači mogu voditi, ističe razina odluke pojedinačnih birača kao i na važnijoj razini općih rezultata političkih izbora. No, pri tome će na prvoj razini utjecaj osobina političkih vođa kao i njihove ličnosti biti veći prvenstveno ako velik broj birača u tom trenutku uoči značajne razlike u liderskim sposobnostima pojedinih kandidata. S druge pak strane, na drugoj će razini utjecaj osobina političkih vođa biti veći ako je slabija emocionalna povezanost s određenom strankom. Potonje se, pak, odnosi na situaciju kada birači uočavaju tek druge slabe razloge, poput razlika u pojedinim javnim politikama koje kandidat zastupa. U tom bi se slučaju, navodi Kasapović, mogli odlučiti za drugog kandidata u odnosu na onog kojeg prvotno preferiraju. Ipak, valja istaknuti da King polazi od premise da se u pogledu utjecaja kandidatske orijentacije među biračima može govoriti ako su oslabljeni uvjeti bliske problemske i političke orijentacije kandidata i stranke, kao i uočljive razlike u liderskim sposobnostima kandidata te u slučajevima oslabljene stranačke identifikacije. Potonje se, pak, odnosi na „dugoročnu stabilnu vezanost birača za određene politike stranke koja se razvija tijekom ranog procesa socijalizacije u obitelji i školu i na koju utječu prolazni politički događaji“ (Kasapović, 2006: 365).

Pri tome, kandidatsko glasovanje može biti u korelaciji s retrospektivnim glasovanjem, primjerice kako bi birači procijenili učinkovitost ili razinu uspješnosti pojedinog kandidata na temelju njegovih politika ili konkretnih akcija, što, pak, može utjecati na njihov izbor na predstojećim izborima ako ti kandidati budu ponovno na izbornim listama. U tom kontekstu Berry i Howell (2007), navode da empirijska literatura na temu retrospektivna glasanja polazi od stajališta da odluka birača da se odluče na reizbor kandidata ili da podrže nekog potpuno drugog, ponajviše ovisi o nedavnim promjenama u stopi nezaposlenosti ili inflacije. Ipak, Berry i Howell s tom se tvrdnjom ne mogu u potpunosti složiti pa to u svojoj analizi elaboriraju na slijedeći način, navodeći da postoje empirijski razlozi za odstupanje od obje prethodno spomenute opcije. Za to, pak, navode konkretne primjere, poput činjenice da se većina izbora na području Sjedinjenih Američkih Država odvija na lokalnim razinama na kojima brojni uključuju kandidate s određenim političkim stavovima koji se pak odnose na mali broj politika koje nisu u direktnoj vezi s ekonomijom, odnosno temama poput inflacije ili stope nezaposlenosti koje prethodni autori koriste kao ključne u teoriji retrospektivnog glasanja. Potonje, pak, elaboriraju tako da mnogu članovi Kongresa SAD-a u svoje programe uključuju širok spektar javnih politika, no ipak se ponajviše fokusiraju na ono što Berry i Howell nazivaju „znatno jednostavnijim političkim sferama koje se vrte oko javne sigurnosti, stopa kriminala, prometa te obrazovanja“ (Berry i Howell, 2007: 844). Zbog toga autori smatraju da upravo

lokalni izbori predstavljaju do sada neistražene prilike za testiranje tvrdnji o retrospektivnom glasanju. Iz tog razloga spomenuti su autori napravili prvi pokušaj testiranja teorije retrospektivnog glasanja na lokalnom nivou s jednom funkcijom, a to je drže li birači članove školskih odbora odgovornima za performanse određenih škola. U svom su istraživanju autori pokazali da postoje sličnosti između ekonomskog modela glasanja koji se fokusiraju na nacionalne izbore u SAD-u s izborima za školske odbore. Konkretnije: „Baš kao što birači drže predsjednike, članove Kongresa i guvernere odgovornima za ekonomski razvoj, tako povremeno procjenjuju članove školskih odbora odgovornima za performanse škola“ (Berry i Howell, 2007: 857).

2.2. RETROSPEKTIVNO GLASANJE

Osnovni teoretski koncepti modela retrospektivnog glasanja temelje se prije svega na pretpostavi da građani sustavno razmatraju mnoštvo informacija o prošlim učincima vlada, a sve u svrhu kako bi donijeli odluke usmjerene ka boljoj budućnosti za njih individue, navode Healy i Malhotra (2013). Pritom navedeni autori stavljaju to u direktnu korelaciju s brojnim modelima političke ekonomije, koji pretpostavljaju da se birači ponašaju upravo na ovaj način. U tom su kontekstu mnogi autori problematizirali ulogu birača, postavljajući pitanje jesu li dovoljno informirani, odnosno imaju li dovoljno znanja o određenim političkim pitanjima i aktualnostima. School je, primjerice, tvrdio da su američki birači osobe bez ikakvog znanja (cit. prema Healy i Malhotra, 2013), dok je Key otvoreno izjavio da „birači nisu budale“ (cit. prema Healy i Malhotra, 2013: 287). Naprotiv, tvrdio je da su birači sposobni obavljati vitalne zadatke građanstva potrebne u obliku republikanske demokracije karakteristične za Sjedinjene Američke Države. Prema Keyjevom mišljenju, birači ažuriraju svoja vlastita uvjerenja na temelju učinka vlade. No, čak i ako birači jesu ili nisu dovoljno informirani, mogu reagirati na aktualnosti koje se tiču njih samih. Primjerice, Healy i Malhotra (2013) u tom se kontekstu referiraju na Fiorinu knjigu "Retrospektivno glasanje u američkim nacionalnim izborima" (1981), u kojoj navedeni autor navodi da građani mogu provesti učinkovitu odgovornost čak i ako nemaju osnovno političko znanje, fokusirajući se na jednostavne metrike učinka. To konkretno znači da birači samo trebaju odgovoriti na pitanja poput onih koje je Ronald Reagan postavio u svom završnom govoru u debati 1980. protiv Jimmyja Cartera: "Jeste li bolje nego što ste bili prije četiri godine? Je li vam lakše kupovati stvari u trgovinama nego što je bilo prije četiri godine?". To plastično znači da nije potrebno nikakvo enciklopedijsko znanje, već je iskustveni dojam birač dovoljan da donese odluku. Drugim riječima, glasači mogu procijeniti

nositelje vlasti na temelju osobnih ekonomskih interesa ili drugih stavova. Healy i Malhotra tu rade svojevrsan odmak, referirajući se na recentnija istraživanja koja pak dovode u pitanje ovakav i sličan pogled na retrospektivno glasanje. Danas birači, navode, nemaju dovoljno znanje, ali paralelno čine i značajne i konzistentne greške, kriveći političare za stvari na koje potonji nemaju apsolutno nikakav utjecaj. „Štoviše, ove greške su u skladu sa psihološkim pristranostima koje utječu na odluke ljudi u područjima izvan politike. Bogat i točan model ponašanja birača mora uzeti u obzir razumnu osjetljivost birača, ali i ove važne pristranosti, identificirajući uvjete pod kojima retrospektivno glasanje postiže učinkovitu demokratsku odgovornost i kada u tome ne uspijeva“, (Healy i Malhotra, 2013: 287).

Naime, glavni argument koji ide u korist liberalne demokracije je da izbori generiraju dobre ishode putem procesa odabira i potencijalnog sankcioniranja kandidata, navode spomenuti autori. Međutim, ako odluke birača ponekad ne pružaju odgovarajuće poticaje izabranim dužnosnicima ili potpuno iskrivljuju te poticaje, demokracija može proizvesti neučinkovite politike u tim slučajevima, što je i danas predmet mnogih istraživanja. U tom kontekstu Healy i Malhotra navode tri modela izbornog ponašanja, od kojih se dva odnose na poznati model kažnjavanja političkih kandidata, dok je treći model ukorijenjen u psihološkim pristranostima. Ipak, ovi modeli se međusobno ne isključuju. Konkretnije, prvi se model odnosi na metodu nagrade i kazne kandidata, gdje ponovni izbor kandidata korelira s dobrim ponašanjem političara u idućem mandatu, odnosno reizboru, navode Healy i Malhotra referirajući se na Barra (1973) i Ferejohna (1986) koji su ovu definiciju i formalizirali.

Drugi se model također odnosi na metodu kažnjavanja i nagrađivanja kandidata, ali ujedno opisuje retrospektivne birače kao one koji će izabrati kandidata za kojeg smatraju da će u idućem mandatu najkompetentnije obavljati dužnost (Fearon 1999, cit. prema Healy i Malhotra, 2017). „Promatrajući iz ove perspektive, izbori služe procesu odabira boljih kandidata“ (Ashworth 2005, Padro-i-Miguel & Snyder 2006, cit. prema Healy i Malhotra, 2013: 288). Pritom je važno istaknuti da oba modela sugeriraju da retrospektivno glasanje ima normativno korisnu funkciju smanjenja negativne selekcije. Treći model, pak, uključuje kognitivnu i emocionalnu pristranost birača. To znači da biračima može biti teško obraditi sve relevantne informacije i stoga se oslanjaju na kognitivne prečace kada se suočavaju s teškim problemima. No, osim predvidljivih kognitivnih pristranosti, emocije mogu utjecati na birače tako da ponekad nagrađuju ili kažnjavaju političare jednostavno zato što se osjećaju sretno ili tužno iz razloga koji nemaju veze s učinkom dužnosnika, navode autori referirajući se na Achena & Bartelsa (2002). Drugim riječima, ono što može izgledati kao kažnjavanje ili

nagrađivanja kandidata, može odražavati emocionalne reakcije birača na trenutnu situaciju, što ne mora uvijek biti dobro za demokraciju kao takvu.

Tomašević (2022) retrospektivnu teoriju glasanja stavlja u direktnu korelaciju s realističnim modelom demokracije, istaknuvši pri tom da on naglašava vrijednosni aspekt demokracije kao takve, no ta se vrijednost ne vezuje za točno određeni ishod, poput društvene pravde, ekonomskog blagostanja, društvene jednakosti i slično, već se pretpostavlja da je ta vrijednost intrinzična kao takva. Kao najveću vrijednost demokracije Tomašević ističe činjenicu što građani, koristeći svoje biračko pravo, mogu prospektivno odlučiti komu će dati svoj glas i tako ga podržati na izborima, kao i retrospektivno – komu će odlučiti oduzeti tu funkciju ako mu se ne sviđa njihova politika u datom trenutku. Taj je trenutak, pokazat će se kasnije, utoliko važniji ako je stanovništvo u recentnije vrijeme pogodila, primjerice, prirodna katastrofa. Upravo retrospektivno odlučivanje, odnosno retrospektivnu teoriju glasanja Tomašević opisuje kao opći teorijski konstrukt.

Konkretnije, kaže ovako: „Osnovna ideja je vrlo jednostavna: birači kažnjavaju političare za loše ishode i nagrađuju ih za dobre. Svaki građanin, bez obzira na obrazovanje, razinu zanimanja za politiku i razinu poznavanja politike zna ili ima ideju o tome kako je živio u prethodnih četiri, osam ili 12 godina u odnosu na neke druge periode iz prošlosti“ (Tomašević, 2022: 27). Na ovaj način zapravo građani direktno na svojoj koži mogu osjetiti posljedice odluka vladajućih političkih opcija. Ovako su zapravo, kazuje Tomašević, u stanju usporediti kvalitetu vlastitog života u odnosu na prethodne periode, kao predsjednike i vlade u pojedinim trenucima svog života. Riječ je o teoriji koja polazi od hipoteze da čak i ako birači nemaju određeno znanje o političkim aktualnostima, mogu na temelju vlastitog iskustvenog doživljaja donijeti odluku o tome za koga će glasati, odnosno koga će kazniti ili podržati na predstojećim izborima. Tomašević kaže da takvom biraču nije ni potrebno pretjerano mnogo informacija o politici kao takvoj, već će donijeti odluku na temelju percepcije jednostavnih ekonomskih pokazatelja, o tome koliko se njegov osobni život direktno promijenio. Ipak, u ovom kontekstu spomenuti autor navodi problem, a to je činjenica da ako glasači donose odluke retrospektivno, one ne moraju nužno biti ispravne jer su kao takve temeljene na određenom obliku kognitivne pristranosti.

Nadalje, kako bi se razumjela dinamika biračkog ponašanja, kao i izborni proces, a posljedično demokracija kao oblik vladavine uopće, Tomašević ističe kako valja definirati određene unutarnje motivacije birača. Radi se o načinu poimanja društva u cjelini što kasnije utječe na političku odluku, a što može pomoći političkim strankama i kandidatima u prilagodbi svojih

kampanja kako bi privukli određene skupine birača. U ovom kontekstu Todosijević i Pavlović (2020) navode dvije perspektive, sociotropnu (eng. *sociotropic voting*) te egotropnu (eng. *egotropic voting*). Kada je riječ o sociotropnoj, spomenuti autori referiraju se na Finkela i Mullera (1991) te navode da građane ne motivira isključivo osobna korist, već i javna dobrobit. Konkretnije, u slučaju sociotropne perspektive, birače motivira opća korist kolektiva, odnosno sve ono što doprinosi zajednici ili političkoj grupi s kojom se pojedinac identificira. „Primer je, recimo, radnik koji glasa za socijalističku partiju jer očekuje dobrobit za radničku klasu, i istovremeno rezonira da taj cilj (izbor željene stranke) može ostvariti samo kolektivnom akcijom grupe, u ovom slučaju radničke klase“ (Todosijević i Pavlović, 2020: 58).

Kod ovakvih je modela, dakle, izuzetan naglasak na kolektivnoj dobrobiti, baziranoj na procjeni vjerojatnosti uspjeha grupne akcije te doživljaja vlastite participacije, navode autori. Nadalje, ne polazeći isključivo od participacije u vidu izlaznosti na izbore, Finkel i Muller razlikuju kolektivni interes od selektivnog interesa, koji pak pripisuju egotropnoj perspektivi glasovanja (cit. prema Todosijević i Pavlović, 2020). Potonji se odnosi na situaciju kada birači donose odluke koje su ponajviše temeljene na vlastitom interesu, ne obazirući se pretjerano na opće društvene uvjete. Drugim riječima, birači mogu glasati za političke stranke ili kandidate na temelju toga kako percipiraju da će njihove osobne financijske ili druge koristi biti zadovoljene, bez obzira na to kako zemlja ili društvo općenito stoje, od čega i dolazi sam naziv ovakve perspektive. Ovakva razmatranja, navode autori, čine jezgru ekonomskog modela glasanja koji naglasak stavlja upravo na to što pojedini birači misle u terminima egocentričnih i sociocentričnih ekonomskih evaluacija, gdje se potonje odnosi na nacionalne ekonomske uvjete, paralelno i u prospektivnu te u retrospektivnom smislu.

Uvidom u stručnu literaturu na ovu temu nameće se zaključak da se ovakvim istraživanjima ponajprije bave američki istraživači i autori, no u posljednje je vrijeme vidljiv i interes europskih istraživača. Među njima je i Rapeli (2014) koja također problematizira ponašanje birača, vodeći se teorijom da je isto uvjetovano retrospektivnom procjenom kako je vlada koja u tom trenutku obnaša vlast obavljala svoje dužnosti. U svom djelu „Koga kazniti: Retrospektivno glasanje i poznavanje sastava vlade u višestranačkom sustavu“ navodi da se birači vode osobnim nahođenjem, nazivajući to ocjenjivanjem izbora. Konkretnije, ako je ocjena dovoljno pozitivna, to će posljedično rezultirati nagrađivanjem određene političke opcije na izborima. „Ako je, pak, ocjena negativna, vlada će biti kažnjena izborom novih dužnosnika“ (Key, 1966; Kramer, 1971, cit. prema Rapeli: 2016). U tom kontekstu Rapeli analizira znaju li uopće birači koga kazniti, a koga nagraditi, što su njihove osobne motivacije, konkretizirajući

to kroz cilj istraživanja, a to je analizirati jesu li birači uopće dovoljno informirani o različitim političkim kandidatima i njihovim programima.

U tom se kontekstu, već u uvodnom dijelu, referira na Kiewieta i Riversa (1984), navodeći da se koncept retrospektivnog glasanja odnosi na odluke koje se temelje na procjeni kako je aktualna vlada upravljala trenutnim situacijama, korelirajući tu tezu s onom autora Kramera (1971) koji je vrlo egzaktno opisao koncept retrospektivnog glasanja, navodeći da su izbori javna presuda o gospodarskom učinku pojedine vlade. No, za to je, pak, potrebna određena doza informiranosti. Osim što je, prije svega, važno znati tko je obnašatelj dužnosti, važno je znati i evaluirati određene ekonomske, ali i društvene procese kako bi pojedinac mogao donijeti odluku. Pri tome, navodi sljedeći problem: „Iako bi se objektivno znanje o ekonomskom učinku vlade, primjerice kroz prizmu važnih ekonomskih reformi ili zakonodavstva, moglo mjeriti; istraživanja sugeriraju da je iz perspektive birača ekonomska uspješnost vlade više pitanje osobnog stajališta i vjerovanja, nego li znanja kao takvog“ (Rapeli, 2016: 3). Pri tome, sve ono što građani zaključuju varira među pojedincima, odnosno biračima, dok je sve ono o čemu zaključuju isto za svakoga. Drugim riječima, birači ne mogu evaluirati na sličan način, ali će svi evaluirati jednake pojedince, budući da je sastav vlade za sve isti.

2.3. (SLIJEPO) PONAŠANJE BIRAČA

Referirajući se na Keyja (1966), Berry i Howell ističu da je uloga biračkoga tijela prije svega procijeniti prijašnje događaje, kao i konkretne poteze i akcije političkih kandidata. U tom kontekstu ističu da se većina autora, problematizirajući kasnije teoriju retrospektivnog glasanja, koncentrirala upravo na određene ekonomske pokazatelje, poput ekonomskih trendova na lokalnoj te nacionalnoj razini. Pri tome, kao primjer sveobuhvatnog istraživanja retrospektivnog glasanja Berry i Howell (2007) navode ono Olivera i Ha (2006) koje se fokusira na analizu izbornih anketa te rezultata izbora iz 30 različitih predgrađa u ukupno pet saveznih država SAD-a. Naime, u sklopu spomenute ankete autori su ispitivali birače da ocjene pojedine kandidate, kao i stanje u lokalnoj ekonomiji. Zanimljivo, nisu pronašli direktnu korelaciju između navedenih varijabli. Ipak, umjesto toga, Oliver i Ha (2006, cit. prema Berry i Howell, 2007: 846) otkrili su da preferencije birača prema kandidatima ponajviše bile rezultat generalno stranačke identifikacije. Potonje je, kazuju autori, bio prediktor podrške postojećim nositeljima političkih funkcija. U tom kontekstu autori su zaključili da na lokalni razinama birači ne kažnjavaju nužno nositelje političkih funkcija na temelju ekonomskih pokazatelja ili direktnog učinka kandidata, već se, na temelju, prije svega stranačke identifikacije, odlučuju na njihov reizbor.

Upravo zbog toga, Berry i Howell skreću pozornost na činjenicu da retrospektivno glasanje uvelike ovisi o načinima informiranja birača tijekom određenog mandata pojedinog političara ili stranke. Polazeći od stajališta da naprosto ne možemo sa sigurnošću reći glasaju li birači retrospektivno zbog njihove (ne)informiranosti, autori kazuju da postoji razlika između neizravnih i posredovanih izbora informacija. Potonje Downs (1991, cit. prema Berry i Howell, 2007: 847) karakterizira kao slobodne i subverzivne, dok ih Popkin (1991, cit. prema Berry i Howell) karakterizira kao sve ono što dolazi iz svakodnevnog života te kroz medije. U prvom navedenom slučaju, birači pokušavaju izvući zaključke iz vlastitog iskustva, kao i onog svoje okoline. To, pak, u praksi izgleda ovako, prema Berryju i Howellu: „Ako je birač nedavno izgubio posao ili mu je smanjena plaća ili su mu pale dionice, on može pretpostaviti da ekonomija cijele zemlje posustaje te, shodno tomu, može odlučiti kazniti nositelja funkcije. Međutim, u toj će procjeni birač često pogriješiti, pokušavajući analizirati veće ekonomske trendove na temelju vlastitog iskustva“ (Berry i Howell, 2007: 848). Shodno tomu, autori su u svom istraživanju ispitivali jesu li birači nagradili ili kaznili postojeće članove školskih odbora na temelju promjena u uspjehu učenika, koristeći pri tome mjerene standardizirane testove na području lokalnih i okružnih škola u SAD-u. Osim toga, uspješno su analizirali utjecaj trendova kod učenja na odluke aktualnih članova odbora da se odluče na ponovnu kandidaturu.

Konkretnije, autori su analizirali jedinstveni skup podataka koji se sastojao od čak 3141 pokazatelj postignuća lokalnih i okružnih, odnosno regionalnih, škola; kao i glasovanje na razini 499 izbornih mjesta školskih odbora tijekom tri izborna ciklusa na području savezne američke države Južne Karoline. Zaključili su, između ostaloga, da je 2000. godine, kada su lokalni mediji znatno više izvještavali o učeničkim uspjesima te kada je samim time bila znatno veća pozornost na obrazovnom sustavu u cjelini, uočena je pozitivna korelacija između učeničkih uspjeha te izbornih uspjeha pojedinih nositelja funkcija u školskim odborima. Na ovaj su način tako prikazali kako budući društveni istraživači mogu proširiti postojeće modele retrospektivnog glasanja na stotine tisuće izbora na lokalnim razinama.

Osim toga valja istaknuti istraživanje Achena i Bartelsa (2004) koji, pak, polaze od premise da je retrospektivno glasovanje naprosto slijepo (*eng. blind retrospective*). Polazeći od točke da kroz mnoga stoljeća i zemlje postoje povijesni zapisi o „ljutitim retrospektivnim građanima“, ističu da je recentna literatura o biračkom ponašanju samo dodatno teoretizirala postojeće.

Spomenuti autori to vrlo plastično objašnjavaju, navodeći da ako su birači u određenoj nevolji, kritizirat će vlast ili će, ako im to osobno odgovara, opravdavati njihove postupke. Autori čak idu i korak dalje i kažu: „U većini slučajeva, postojeći politički dužnosnici će platiti cijenu na

izborima za loše periode, čak i u situacijama gdje objektivni promatrači ne mogu pronaći racionalnu osnovu za pretpostavku da su ti dužnosnici imali ikakvu ulogu u uzroku biračevih patnji“ (Achen i Bartels, 2004:7). Osim toga, ističu da fenomen slijepe retrospekcije može biti posljedica nekoliko faktora, uključujući subjektivni doživljaj vlastitih političkih stavova, pristranost u percepciji vlastitih motiva, kao i vanjski utjecaji, poput društvenog pritiska ili manipulacije putem medija. Kao argument slijepoj retrospekciji navode nekoliko slučajeva na području Sjedinjenih Američkih Država, poput napada morskih pasa, kao i izbijanja epidemije gripe te pojava velikih suša uslijed snažnih toplinskih valova. Drugim riječima, navode konkretne slučajeve nakon kojih su birači oštro kaznili političke dužnosnike bez da su isti imali ikakvog utjecaja na događaje.

Konkretnije, navode da su „birači vratili ugriz“, aludirajući na rezultate izbora provedenih nakon višestrukih napada morskih pasa 1916. godine. Nakon napada morskih pasa vodstva saveznih država pozvane su u pomoć, ponajviše zato jer su obližnji hoteli gubili novac, a rezervacije su se masovno otkazivale. Potonje je dovelo do toga da je hotel bio u minusu za oko četvrt milijuna dolara. Štoviše, mnogi su sezonski zaposlenici dali otkaze i otišli kućama. Vlada, kako je kasnije odlučila većina birača, izgubila je izbore, a većina je birača navodila upravo nedostatak akcije i konkretnog djelovanja nakon nesretnih događaja.

S druge pak strane, u vrijeme Velike gripe biraču su, kazuju autori, razmišljali retrospektivno, no ne u mjeri kao u prethodnom primjeru. Naime, prema mišljenju Achena i Bartlesa (2004) birači su tad nedovoljno kritizirali odluke vladajućih, propustivši tako priliku kazniti slabašan odgovor vladajućih u vrijeme tadašnje najveće javnozdravstvene katastrofe na području Sjedinjenih Američkih Država. Pozivajući se na Stoneovu tipologiju uzročnih okvira, autori kažu kako su birači pandemiju djelomično smatrali prirodnim okolnostima, umjesto dijelom društvenog svijeta. Tako se smatralo budući da nitko tada nije pružio uvjerljiv argument da je vlada trebala kontrolirati širenje pandemije ili barem posljedice iste. Zaključno, bol uslijed pandemije nije imala snagu u političkom procesu u to vrijeme. „Predsjednik Wilson bio je kritiziran zbog nedostatka ulaganja napora u suzbijanju napada morskih pasa u New Jerseyu 1916. godine i izrugivan s karikaturama koje prikazuju peraje morskih pasa; ali nema dokaza o sličnim negodovanjima zbog njegovog postupanja s pandemijom gripe“ (Achen i Bartels, 2004: 34).

S druge pak strane, Rubin (2020) je problematizirao pojam slijepog retrospektivnog glasanje kroz prizmu prirodnih katastrofa na području Danske i Švedske i to nakon tsunamija u Indijskom oceanu koji su se dogodili 26. prosinca 2004. godine. Jasno je u svom radu naveo

da određene opasnosti nemaju isključivo socio-ekonomske posljedice, već i političke. U tom kontekstu autor ističe da pojedina katastrofa mora poprimiti okvir političkog pitanja kako bi nužno imala utjecaj na izborne ishode. Stoga je potreban istraživački dizajn u kojem se politički narativi mogu jasno razlikovati od posredovane retrospekcije u obliku politika vladajućih. Pri tome, u slučaju Švedske i Danske i posljedica tsunamija, iako navedene zemlje imaju mnoge slične sociopolitičke karakteristike, utjecaj prirodne katastrofe razlikovao se od zemlje do zemlje, ali je i politički narativ bio znatno drugačiji. Ipak, u kontekstu ovog rada najvažnije je za istaknuti kako je autor došao do zaključka da postoji i nova, suprotna strana retrospektivnog glasanja u pluralističkim režimima. Naime, političari često, svjesni motiva svojih birača, ponajprije reagiraju na utjecaje prirodnih katastrofa, više nego što se obvezuju na učinkovitije proaktivne politike prevencije. Nijedna od retrospektivnih dinamika predstavljenih ovdje nije nedvosmisleno sila za učinkovito upravljanje katastrofama nakon katastrofa izazvanih prirodnim opasnostima, tvrdi Rubin (2020). Pri tome, ako je slijepa retrospekcija previše dominantna, mogla bi oslabiti poticaje vlade za pružanje humanitarne pomoći. „Ako su posredovani birači vrlo kratkovidni, poticaji vlade za djelovanje ovisili bi ključno o vremenu katastrofe u odnosu na izbore. Ako birači uglavnom registriraju simbolične akcije i političke narative, tada bi političari mogli naglasak staviti na isprazne rituale nakon katastrofe, umjesto na temeljitu provedbu učinkovitog upravljanja katastrofama“ (Rubin, 2020:23-24).

Pritom, Arndt, Jensen i Wenzelburger (2021) ističu da javne politike mogu biti složeni, ali da birači u tom kontekstu itekako trebaju reagirati na smislen i racionalan način na promjene politika koji ih se direktno tiču. U suprotnom bi slučaju, smatraju navedeni autori, teorija o slijepoj retrospekciji vrijedila za javne politike koje utječu na građane redovitije nego ekstremni događaji poput prirodnih katastrofa. U takvom scenariju, značajna reprezentacija preferencija birača bila bi u opasnosti jer birači ne bi bili sposobni reagirati na nekadašnje i trenutno vidljive postupke vlada. Konkretnije, navode: „Naravno da ne bismo trebali očekivati da birači reagiraju na svaku pojedinu promjenu politike. Ključno pitanje je reagiraju li birači na promjene politike do kojih im je zaista stalo“ (Arndt, Jensen i Wenzelburger, 2021: 6).

3. PRIRODNE KATASTROFE I IZBORI

Prirodne katastrofe, dokazali su brojni autori, mogu posljedično utjecati na rezultate izbora. Među tim autorima su i Achen i Bartels (2002) koji su proučavali korelaciju napada morskih pasa na području New Jerseyja 1916. godine sa smjenom vlasti, došavši do zaključka da se smanjio udio glasova predsjedniku Wilsonu na izborima iste godine. Osim toga, proučavali su

i utjecaj prirodnih katastrofa poplava i suša na ponašanje birača u razdoblju od 1896. do 2000. godine, došavši do zaključka da su poplave imale negativan učinak na izbornu podršku za stranku tamošnjeg aktualnog predsjednika. Osim toga, ujedno su dokazali da je takvo biračko ponašanje uslijedilo upravo zbog retrospektivnog glasanja, pri čemu birači naprosto nisu mogli objektivno sagledati situaciju u kojoj su se našli. Štoviše, Achen i Bartels ističu da je glavna pretpostavka retrospektivna glasanja prethodno opisana zaslijepljenosti birača, odnosno tzv. slijepa retrospekcija. Drugim riječima, birači će iracionalnim razmišljanjem polazeći od toga da ako direktno osjećaju posljedice katastrofe, kaznit će vladajuće. Naime, u većini slučajeva, trenutna dužnosnici platit će određenu cijenu na izborima zbog prirodnih katastrofa, neovisno o tome mogu li objektivni promatrači pronaći racionalnu osnovu za traženje krivaca, ističu Achen i Bartels (2002). To, pak, posljedično može imati direktnih posljedica na poimanje odgovornosti u demokratskom političkom sustavu. Navedeni autori drže da to „znatno umanje učinkovitost izbora kao mehanizama za poticanje trenutanih vođa da slijede subjektivan osjećaj mira svojih građana" (Achen i Bartels: 2002).

Achen i Bartels (2002) ujedno su došli do zaključka da pobjeda lokalnog nogometnog tima prije Dana izbora rezultira povećanjem udjela glasova trenutane stranke na predsjedničkim, senatorijalnim i guvernerskim izborima u okrugu domaćina tima. Osim toga, Achen i Bartels (2002) su dokazali da su birači sustavno kažnjavali stranku koja trenutno obnaša vlast na predsjedničkim izborima zbog štete uzrokovane tornadima.

Pri tome, kako bi prirodne katastrofe uvjetovale retrospektivnim procjenama, autori Achen i Bartels (2002) navode tri preduvjeta koji prethodno moraju biti ispunjeni. Tu se u prvom redu ističe činjenica da bi katastrofa kao takva trebala prouzročiti značajnu destrukciju određenog područja, kao i smrtne slučajeve, veliku emocionalnu povredu stanovništva, kao i osjetu ekonomske, odnosno financijske, direktne ugroze kao posljedice. Osim toga, drugi je preduvjet to da izbori moraju uslijediti netom nakon katastrofe zbog toga jer su tada birači još više pod utjecajima posljedica. Posljednji preduvjet koji spomenuti autori ističu je da velik dio stanovništva koje je pogođeno datom katastrofom drži vladajuće odgovornima za rješavanje posljedica katastrofa.

Primjerice, J. Celeste Lay (2009) problematizira biračko glasanje i političku participaciju uopće kroz prizmu katastrofe koju je prouzročio uragan Katrina. U tom se kontekstu ponajprije dotiče teorije retrospektivnog glasanja, prema kojoj je glasačko ponašanje temeljeno prije svega na prosudbama glasača o sposobnostima i mogućnostima političkih kandidata kroz pojedinu katastrofu. U ovom slučaju, spomenuta je autorica napravila iscrpnu analizu na temu jesu li

glasači, u jeku katastrofe poput uragana, temeljili svoj odabir političkog kandidata na temelju retrospektivnih procjena ponašanja pojedinca u krizno vrijeme. Referirajući se na Keyja (1964) navodi da su izbori koji uslijede neposredno nakon određenih prirodnih katastrofa, ujedno pružaju sjajne testove retrospektivnog glasanja. To znači da, čak i ako birači ne razumiju nužno stajališta kandidata o svim trenutnim aktualnim pitanjima te programima i izborima, ocijenit će pojedinca shodno njegovu ponašanju u vrijeme katastrofe. Drugim riječima, razlikovat će dobro od lošeg ophođenja prema stanovništvu (Key, 1964, citirano prema C. Lay: 636).

U kontekstu teorije retrospektivnog glasanja to znači da će birači nagraditi ili kazniti kandidate na temelju vlastite procjene kako su reagirali u vrijeme određene prirodne katastrofe. Štoviše, procjenjivat će kandidate prema tomu jesu li podržali određene politike koje su u direktnoj svezi s posljedicama prirodne katastrofe, što pripada posredovanoj retrospektivnoj procjeni. Prirodne katastrofe, pak, kako kazuje autorica Lay, uvjetuju i većoj ili manjoj izlaznosti na izborima. Pri tome, mnogi će birači donijeti odluku poprilično jednostavno, vodeći se time jesu li direktno oštećeni posljedicama katastrofe. Drugim riječima, njihov se gubitak mjeri gubitkom imovine ili izgubljenim prihodima, nestabilnosti doma nezadovoljstvom sigurnosti zajednice i slično. Ove teorije bi nas trebale navesti da očekujemo da će glasači, kada smatraju trenutne dužnosnike odgovornima za njihovo postupanje tijekom katastrofe, nagraditi ili kazniti ih na temelju svojih procjena njihove izvedbe; nadalje, oni koji pretrpe veću štetu u katastrofi bit će posebno manje vjerojatni da će podržati političara koji u tom trenutku obnaša vlast, ako se ponovno kandidira.

Masiero i Santarossa (2021) u jednom od recentnijih radova također problematiziraju prirodne katastrofe potresa i izborne ishode. U toj su analizi koristili rezultate izbora u Italiji između 1993. i 2015. godine, korelirajući to sa svim prirodnim katastrofama potresa koji su se u to vrijeme dogodili na tom području. Na ovaj je način zapravo analizirano kako se vjerojatnost reizbora određenog političkog kandidata, kao i udio glasova za trenutnog političkog kandidata, razlikuje između potresom pogođenih i potresom nepogođenih općina na lokalnim izborima, što je ujedno i cilj ovog diplomskog rada, no svakako u manjem opsegu. Autori se također referiraju na Layja (2009), navodeći da su prethodna istraživanja pokazala da pojava prirodnih katastrofa smanjuje podršku aktualnim političarima ako se njihova reakcija na iste ne pokaže odgovarajućima ili ako politike koje provode nisu adekvatno odgovorile na izazove koji su direktna posljedica prirodne katastrofe kao takve.

S druge pak strane, aktualni predstavnici vlasti imaju utoliko veće šanse za reizbor ako omoguće veću financijsku podršku, umire birače i slično. U tom kontekstu Masiero i Santarossa

(2021) navode i najveću dilemu koja se povezuje s ovakvim tipom istraživanja, a to je da je poprilično izazovno odgovoriti na pitanje jesu li birači sposobni identificirati političare odgovorima za pozitivan, ili negativan, odgovor na katastrofe te ih, sukladno tomu, nagraditi ili kazniti.

Primjerice, već spomenuti autori Achen i Bartels (2017) u tom kontekstu tvrde da birači češće na izborima izražavaju svoje osobne frustracije nakon katastrofe, optužujući aktualne dužnosnike sve dok postoji bilo kakav razlog sukladno kojemu ih drže odgovornima za katastrofu. S druge pak strane Masiero i Santarossa (2021) u svojoj analizi ističu da se dio reakcije pojedinaca na prirodne katastrofe ne može objasniti reakcijom političara i može biti posljedica nekih psiholoških mehanizama povezanih sa strahom, percepcijom rizika i potrebom za sigurnošću pojedinca i njegove okoline.

3.1. IZBORI NAKON PETRINJSKOG POTRESA

Područje koje danas obuhvaća Republike Hrvatska kroz povijest je mnogo puta bilo pogođeno različitim prirodnim katastrofama. Ovom se problematikom bavi autor Frančišković-Bilinski (2022) koji decidirano navodi da upravo potresi predstavljaju najveću opasnost od svih prirodnih katastrofa. Osim toga, autor navodi da u „prirodnim katastrofama godišnje u Hrvatskoj u prosjeku pogine 22,5 ljudi“ (Frančišković-Bilinski, 2022:14). Osim potresa, u Hrvatskoj su zabilježene i brojne druge prirodne katastrofe, poput poplava, velikih šumskih požara, olujnih vjetrova i slično, no za potrebe ovog diplomskog rada fokusirat ćemo se isključivo na potrese.

U kontekstu potresa autor tako navodi nekoliko značajnijih koji su se dogodili na teritoriju današnje Republike Hrvatske. Najprije ističe Veliki Dubrovački potres koji se dogodio 1667. godine, a koji ujedno bio i najjači potres ikad zabilježen u Hrvatskoj. Prouzročio je veliku materijalnu štetu, a život je izgubilo gotovo 2200 ljudi. Osim navedenog razornog potresa, Frančišković-Bilinski (2022) ističe i Veliki zagrebački potres koji se dogodio 1880. godine koji je prouzročio značajnu materijalnu štetu. Konkretnije, tada je čak 12,6 posto ukupnog broja objekata na teritoriju Zagreba bilo teško oštećeno. Autor se ujedno kratko osvrće i na zagrebački te petrinjski potres koji su se dogodili 2020. godine.

Petrinjski je potres, koji se dogodio 29. prosinca 2020. godine, odnio 12 života, veliki dijelovi podneblja ostali su bez električne energije, a u neka je sela ona stigla tek danima poslije. Kako se navodi na službenim stranicama Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, magnituda potresa iznosila je 6.2 prema Richteru te intenziteta u epicentru VIII

stupnjeva EMS ljestvice (Prirodoslovno-matematički fakultet: https://www.pmf.unizg.hr/geof/seizmoloska_sluzba/potresi_kod_petrinje/2020-2021). Razorni potres osjetio se diljem zemlje, kao i u susjednim državama – ponajviše u Bosni i Hercegovini, Austriji, Češkoj te južnim dijelovima Njemačke i Poljske. Osim toga, petrinjski se potres osjetio i u dijelovima Bugarske, Albanije i Rumunjske. Paralelno, osim značajne materijalne štete na ovom području došlo je do brojnih koseizmičkih slomova tla i to u širem epicentralnom području. To konkretno znači da su se pokrenula brojna klizišta, pojavile su se vrtače te je došlo do značajnog izboja pijeska. No, dan ranije, točno u 6 i 23 minute dogodio se prvi potres – 28. prosinca, a čiji se intenzitet mjeri 5.0 prema Richteru te VII stupnjeva EMS ljestvice, navodi Prirodoslovno-matematički fakultet. Uslijedilo je niz slabijih potresa, a točno idućeg dana, 29. prosinca, dogodio se onaj najjači od 6.2 prema Richteru. Nakon istog, uslijedilo je više od tisuću slabijih potresa, kao i jačeg podrhtavanja tla, od kojih je najjači zabilježen već 6. siječnja 2021. godine i iznosio je 5.0 prema Richteru. Slabija podrhtavanja tla osjete se i dan danas, više od četiri godine kasnije.

Paralelno, prema službenim podacima koje je na svojim službenim stranicama objavila Vlada Republike Hrvatske, nakon zagrebačkog potresa procijenjena je šteta na 11,6 milijardi eura, dok je nakon petrinjskog potresa prva procjena štete iznosila malo više od pet milijardi eura. Već tada, kada su potvrđeni iznosi materijale štete, politički su lideri najavljivali brzu sveobuhvatnu obnovu iz Fonda solidarnosti za saniranje štete. Od ukupnog iznosa materijalne štete, kako je ranije potvrdio tadašnji ministar branitelja te potpredsjednik vlade, čak 62 posto odnosilo se na obiteljske kuće, odnosno na smještajne objekte, što dodatno pokazuje utjecaj katastrofe direktno na birače. Ostali se troškovi, pak, odnose na infrastrukturne i gospodarske objekte diljem županije.

Ovaj potres mnogi su politički lideri okarakterizirali kao najveću katastrofu koja je pogodila Hrvatsku nakon Domovinskog rata i taj su narativ često iskorištavali kroz kampanju za lokalne izbore koji su uslijedili gotovo odmah nakon – već 16. svibnja 2021. Bili su to redovni lokalni izbori. Prema tome, drugi je parametar, a koji je u prethodnom poglavlju ovog rada objašnjen, koji su definirali Achen i Bartels (2002) – činjenica da se izbori održavaju nakon katastrofe, također ispunjen. Konkretnije, potres u Petrinji dogodio se, kako je spomenuto u uvodnom dijelu ovog diplomskog rada, 29.12.2020. godine. Lokalni su se izbori održali nekoliko mjeseci kasnije, već 16. svibnja 2021. godine. Vremenski je odmak u tom kontekstu gotovo minimalan pa valja istaknuti da to stvara popriličnu podlogu kako za ovo istraživanje tako i za iduća.

4. ISTRAŽIVANJE

Kako je u uvodnom dijelu ovog rada navedeno, proveden je prirodni eksperiment s ciljem istraživanja je li potres koji se dogodio na području triju županija, a nad kojima je kasnije Vlada RH proglasila stanje katastrofe, imao utjecaja na naknadno održane lokalne izbore u 2021. godini. Kako je navedeno, istražuje se jesu li hrvatski građani koji žive na potresom pogođenom području uvjetno rečeno kaznili ili nagradili političke dužnosnike uslijed prirodne katastrofe.

4.1. METODOLOGIJA

Za potrebe pisanja ovog diplomskog rada postavljene su četiri hipoteze, a koje zapravo proizlaze iz jednog, istovjetnog motiva, a to je da su birači na potresom pogođenom području odlučili kazniti kandidate koji su išli u reizbor na lokalnim izborima 2021. godine, samo nekoliko mjeseci nakon potresa. Konkretnije, prva hipoteza glasi:

- 1.) Birači na potresom pogođenom području kaznili su kandidate koji su se ponovno kandidirali na lokalnim izborima za župana/županicu 2021. godine.
- 2) Birači na potresom pogođenom području kaznili su kandidate koji su se ponovno kandidirali na lokalnim izborima za gradonačelnika/gradonačelnicu 2021. godine.
- 3) Birači na potresom pogođenom području kaznili su kandidate koji su se ponovno kandidirali na lokalnim izborima za županijsko vijeće 2021. godine.
- 4) Birači na potresom pogođenom području kaznili su kandidate koji su se ponovno kandidirali na lokalnim izborima za gradsko/općinsko vijeće 2021. godine.

U sklopu ovog istraživanja potres je, kao prirodna katastrofa, promatran u kontekstu prirodnog eksperimenta. U sklopu istog, jedinice lokalne i regionalne samouprave koje se nalaze na području nad kojim je Vlada Republike Hrvatske proglasila stanje katastrofe, čine eksperimentalnu skupinu. S druge pak strane, drugu su skupinu, odnosno kontrolu, činile one jedinice lokalne i regionalne samouprave u kojima nisu zabilježene značajne promjene i utjecaji petrinjskog potresa. Pri tome, valja istaknuti da ovakva preraspodjela varijabli kao takvih ne implicira da su navedene karakteristike jedine razlike između ovih dviju skupinu.

Konkretnije, kao što Bovan, Banai i Pavela Banai (2018) ističu u svom radu o poplavljenim područjima i biračkom ponašanju u Hrvatskoj, ova metoda prirodnog eksperimenta spada u područje opservacijskog dizajna. To, pak, znači da određena karakteristika nije nasumično

dodijeljena pojedinoj stavci u analizi, već je pasivno promatrana. Budući da potresi kao prirodna katastrofa jednostavno ne mogu biti kontrolirani kao eksperimentalna varijabla, a nasumično dodjeljivanje općinskih i regionalnih jedinica u jednu od skupina nije moguće, prisiljeni smo rješavati ovaj problem naknadno, navodi i Bovan u svom radu. „Iako se to može učiniti putem regresijskih modela, postoji nekoliko problema s takvom vrstom analize koji mogu rezultirati preostalim pristranostima koje otežavaju uzročna saznanja. Da bi riješili ovaj problem, istraživači su se usredotočili na upotrebu sklonosti ocjenama, koje su vjerojatnost da će subjekt biti tretiran na temelju promatrane grupe kovarijata" (Bovan, Banai, P. Banai, 2018).

Podudaranje rezultata sklonosti koristi se u širokom spektru istraživačkih područja, navode autori, a korištenjem istih može se izračunati jedinstvena vjerojatnost da svaka općinska jedinica bude pogođena poplavama, ili u ovom slučaju potresima, temeljenu na nekoliko varijabli koje bi mogle utjecati na zavisnu varijablu, odnosno donošenju odluke birača.

Upravo zbog toga, na temelju podudaranja rezultata sklonosti pojedinih jedinica lokalnih samouprava, bilo je moguće stvoriti svojevrsan uzorak općinskih jedinica koje nisu pogođene potresom te ih kao takve potom uskladiti s onim općinama koje su bile potresom pogođene, na temelju karakteristika prema indeksu razvijenosti. Drugim riječima, u sklopu ovog prirodnog eksperimenta korišten je algoritam uparivanja najbližeg susjeda. Parovi su formirani na temelju najbliže sklonosti ocjeni. Pri tome, za formiranje podudaranja rezultata sklonosti korištena je varijabla indeksa razvijenosti objavljenog u godini kada se dogodio potres, a koji je na snazi bio sve do 2022. godine, dakle i u razdoblju kada su se dogodili lokalni izbori. Pritom, u skladu sa Zakonom o regionalnom razvoju Republike Hrvatske (Narodne novine, br. 147/14, 123/17 i 118/18), Ministarstvo regionalnoga razvoja i fondova Europske unije provodi postupak ocjenjivanja i razvrstavanja svih jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave na području Hrvatske prema indeksu razvijenosti. Dodatno, kako je istaknuto na stranicama Ministarstva regionalnog razvoja i fondova Europske unije, Indeks razvijenosti definira se kao kompozitni pokazatelj definiran Zakonom o regionalnom razvoju RH kao i Uredbom o indeksu razvijenosti. Konkretnije, njime se mjeri stupanj razvijenosti jedinica lokalne i regionalne samouprave, a koji se izračunava na temelju stope nezaposlenosti, dohotka po stanovniku, općeg kretanja stanovništva na određenom području, proračunskih prihoda jedinica lokalne (regionalne) uprave, stope obrazovanja stanovništva te indeksa starenja stanovništva.

4.2. PRIKUPLJANJE PODATAKA

Za potrebe provođenja ovog prirodnog eksperimenta, odnosno istraživanja u sklopu diplomskog rada, korištene su tri izvora prikupljanja podataka, a koje se direktno odnose na prikupljanje podataka o rezultatima izborima, prikupljanje podataka o područjima koje su pogođene uslijed petrinjskog potresa 29. 12. 2020. godine te prikupljanje podataka na temelju indeksa razvijenosti pojedinih jedinica lokalne samouprave. Glede prve kategorije, odnosno prikupljanja podataka o rezultatima izbora, korišteni su podatci koji su dostupni na službenim stranicama Državnog izbornog povjerenstva Republike Hrvatske. Za svake izbore, odnosno kako za lokalne izbore provedene 2017. godine, tako i za izbore 2021. godine; podatci su pripremljeni i strukturirani u tabličnom obliku za svaku jedinicu, a potom kombinirani u jedinstvenu tablicu sa strukturiranim podacima za svaku općinu i grad za lokalne izbore 2017. godine te lokalne izbore 2021. godine. Prikupljeni su podatci na razinama lokalnih samouprava za izbor župana te načelnika, odnosno gradonačelnika za obje izborne godine. Osim toga prikupljeni su i podatci o ukupnom broju glasova za dužnosnika koji je obnašao vlast u vrijeme katastrofe, kao i na izborima nakon katastrofe (2021. godine).

Nadalje, kao što je ranije spomenuto, prikupljeni su i podatci o potresom pogođenom području. Za identifikaciju istih korištena je službena klasifikacija na temelju Odluke Vlade Republike Hrvatske o proglašavanju stanja katastrofe na području Grada Zagreba, Sisačko-moslavačke županije te na području Zagrebačke županije. Osim toga, glede informacija koje su korištene za podudaranje rezultata sklonosti korišten je indeks razvijenosti općina i gradova za razdoblje u vrijeme potresa te u vrijeme provođenja izbora, a koji vrijedi za jedinstveno sveobuhvatno razdoblje 2020-2022. godine, prema službenim stranicama Ministarstva regionalnog razvoja i fondova Europske unije (Ministarstvo regionalnog razvoja i fondova Europske unije: <https://razvoj.gov.hr/o-ministarstvu/regionalni-razvoj/indeks-razvijenosti/112>).

U tom kontekstu valja istaknuti da spomenuto Ministarstvo periodički mjeri ove varijable kako bi formiralo indeks razvijenosti (kompozitno mjerilo socioekonomskih varijabli). Navedeni su podaci preuzeti s web stranice Ministarstva za svaku općinu i grad u Hrvatskoj. Konkretnije, kako bi se formirali rezultati sklonosti pojedinih varijabli, a sve s ciljem kreiranja uzorka sličnih po demografiji i drugim socio-ekonomskim karakteristikama, poput stope nezaposlenosti, dohotku po stanovniku, prihodu općine po stanovniku, kao i razine obrazovanja stanovništva. Pritom, u nastavku rada prikazani su rezultati dobiveni prije i nakon podudaranja potresom pogođenih područja i područja u kojima se potres nije dogodio i to za svaki od tipa izbora – gradonačelnika, župana te općinsku/gradsku skupštinu i županijsko vijeće.

4.3. REZULTATI

Prema dostupnim podacima na stranicama Ministarstva pravosuđa, uprave i digitalne transformacije, na teritoriju Republike Hrvatske nalazi se ukupno 555 jedinica lokalne samouprave, i to 428 općina i 127 gradova te 20 jedinica područne (regionalne) samouprave, odnosno županija. Grad Zagreb, kao glavni grad Republike Hrvatske, ima poseban status grada i županije, tako da je u Republici Hrvatskoj sveukupno 576 jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave. Uslijed razornog potresa stradalo je ukupno 48 gradova i općina, što proizlazi direktno iz ranije spomenute Odluke o proglašenju katastrofe na području pogođenom potresom (Narodne novine, br, 82/15., 118/18. i 31/20.) za područje Sisačko-moslavačke, Zagrebačke i Karlovačke županije. Za potrebe ovog istraživanja uzete su županije Sisačko moslavačka te Zagrebačka, s obzirom na to da je na ovom području zabilježena najveća materijalna šteta. Ukupno su prikupljeni svi podaci o rezultatima lokalnih izbora održanih 2017. te lokalnih izbora održanih 2021. godine u svim jedinicama lokalne, odnosno regionalne samouprave, uzimajući u obzir i rezultate za gradsku, odnosno općinsku skupštinu te županijsku skupštinu.

U niže priloženim tablicama 1.,2.,3. i 4. vidljiva je razlika po tipu izbora o uspješnosti reizbora političkih kandidata između potresom pogođenih jedinica analize.

Tablica 1.1. Prikaz razlika u glasovanju za izbor župana/županicu:

		Kandidati koji su ponovno izabrani na izborima 2021. godine		
Tip izbora	Potres	Nisu reizabrani	Reizabrani	Ukupno
Izbori za župana/županicu	Bez potresa	74	270	344
	Pogođeno potresom	5	27	32
	Ukupno	79	297	376

U tablici pod rednim brojem jedan prikazane su razlike u glasovanju za tip izbora za župana o uspješnosti reizbora između potresom pogođenih i nepogođenih jedinica analize koje su označene brojkama 0 i 1. Pritom, rezultati hi-kvadrat testa pokazali su kako ne postoji statistički značajna veza između toga je li kandidat za župana reizabran na potresom pogođenom ili nepogođenom području ($\chi=0.611$; $df=1$; $p=0.434$).

Tablica 1.2. Prikaz razlika u glasovanju za izbor kandidata za gradonačelnika/gradonačelnicu:

		Kandidati koji su ponovno izabrani na izborima 2021. godine		
Tip izbora	Potres	0	1	Ukupno
Izbori za gradonačelnika/gradonačelnicu	Bez potresa	31	248	279
	Pogođeno potresom	30	9	39
	Ukupno	61	257	318

U tablici pod redim brojem dva prikazane su razlike u glasovanju za tip izbora za gradonačelnika o uspješnosti reizbora između potresom pogođenih i nepogođenih jedinica analize koje su označene brojkama 0 i 1. Pritom, rezultati hi-kvadrat testa pokazali su kako u ovom slučaju postoji statistički značajna veza između toga je li kandidat za gradonačelnika reizabran na potresom pogođenom ili nepogođenom području ($\chi=95.597$; $df=1$; $p<.001$), i to takva da je veća vjerojatnost bila da osoba bude reizabrana u područjima koja nisu pogođena potresom nego u onima koja jesu bila pogođena.

Tablica 1.3. Prikaz razlika u glasovanju za županijsku skupštinu:

		Kandidati koji su ponovno izabrani na izborima 2021. godine		
Tip izbora	Potres	0	1	Ukupno
Izbori za županijsku skupštinu	0	59	358	417
	1	4	44	48

	ukupno	63	402	465
--	--------	----	-----	-----

U tablici iznad pod redim brojem tri prikazane su razlike u glasovanju za tip izbora za županijsku skupštinu o uspješnosti reizbora između potresom pogođenih i nepogođenih jedinica analize koje su označene brojkama 0 i 1. Pritom, rezultati hi-kvadrat testa pokazali su kako u ovom slučaju ne postoji statistički značajna veza između kandidata za županijsku skupštinu na potresom pogođenom ili nepogođenom području ($\chi=1.243$; $df=1$; $p=0.265$).

Tablica 1.4. Prikaz razlika u glasovanju za izbor gradskog/općinskog vijeća:

		Kandidati koji su ponovno izabrani na izborima 2021. godine		
Tip izbora	Potres mjesta)	0	1	Ukupno
Izbori za gradsko/općinsko vijeće	0	54	287	341
	1	8	36	44
	Ukupno	62	323	385

U tablici iznad, pod redim brojem četiri, prikazane su razlike u glasovanju za tip izbora za gradsku, odnosno općinsku skupštinu o uspješnosti reizbora između potresom pogođenih i nepogođenih jedinica analize koje su označene brojkama 0 i 1. Pritom, rezultati hi-kvadrat testa pokazali su kako u ovom slučaju ne postoji statistički značajna veza između kandidata za gradsku, odnosno općinsku skupštinu na potresom pogođenom ili nepogođenom području ($\chi=0.159$; $df=1$; $p=0.6905$).

Nadalje, kako bi se dubinski istražio utjecaj prirodne katastrofe potresa na lokalne izbore koji su se održali samo nekoliko mjeseci nakon potresa, već u lipnju 2021. godine, provjerena je i razlika u tome koliko je kandidat koji je išao u reizbor na lokalnim izborima 2021. godine dobio

postotak glasova između dvaju lokalnih izbora. Drugim riječima, jednostavnije – analiziralo se koliko su birači uvjetno rečeno kaznili ili nagradili pojedinog kandidata koji je išao u reizbor i to za sva četiri tipa izbora – župana, gradonačelnika, općinsko, odnosno gradsko vijeće te županijsku skupštinu. U tablici priloženoj niže (2.1) detaljno su pojašnjenje razlike u postotku za svaki od spomenutih tipova izbora.

Tablica 2.1. Prikaz razlika u postotku glasova kandidata koji su išli u reizbor na lokalnim izborima 2021. godine, potresom pogođena i nepogođena mjesta

Tip izbora	Potresom nepogođeno	Potresom pogođeno	t-test	df	p
Župan	-1.02 %	6.62 %	-2.92	374	0.004
Gradonačelnik	-1.44 %	-24.9 %	10.6	316	<.001
Županijska skupština	0,412 %	4.12 %	-1.74	463	0.083
Gradsko/Općinsko vijeće	-0.744 %	2.76 %	-1.71	383	0.089

U prvom redu tablice iznad prikazane su razlike u postotku glasovanju za kandidate za župana/županice koji su išli u reizbor na lokalnim izborima 2021. godine. Analiziralo se koliko su župani/županice koji su se ponovno kandidirali dobili više ili manje glasova u odnosu na prethodne izbore održane 2017. godine. Iz tablice je vidljivo da su kandidati koji su išli u reizbor na potresom pogođenom području dobili 6.62 posto više glasova u odnosu na rezultate izbora 2017. godine ($t=-2.92$; $df=374$; $p=0.004$). S druge pak strane, župani/županice koji su išli u reizbor na potresom nepogođenim mjestima ostvarili su 1.02 posto manje podrške birača. Drugim riječima, u potresom pogođenim mjestima građani su u većoj mjeri u odnosu na 2017. u 2021. nagradili kandidate koji su išli u reizbor, dok obrnuto vrijedi za potresom nepogođena mjesta.

Nadalje, u drugom su redu prikazane razlike u postotku glasovanju za kandidate za gradonačelnika/gradonačelnicu koji su išli u reizbor na lokalnim izborima 2021. godine, netom nakon prirodne katastrofe. T-test je u ovom slučaju pokazao kako postoji statistički značajna razlika ($t=10.6$; $df=316$; $p=<.001$), i to takva da su kandidati koji su na potresom pogođenom području, a koji su pritom išli u reizbor, dobili 24,9 posto manje glasova u 2021. u odnosu na 2017. Pritom, kandidati za gradonačelnika/gradonačelnicu koji su išli u reizbor na potresom nepogođenim mjestima ostvarili su 1.44 posto manje podrške u reizboru kod svojih birača. Drugim riječima, u potresom pogođenim područjima su birači 2021. godine, u odnosu na 2017., u većoj mjeri kaznili kandidata za reizbor nego što su to činili birači u potresom nepogođenim

područjima. U trećem redu tablice je pak navedena razlika u postotku glasovanju za kandidate za županijsku skupštinu koji su išli u reizbor na lokalnim izborima 2021. godine. T-test je u ovome slučaju pokazao kako ne postoji statistički značajna razlika ($t=-1.74$; $df=463$; $p=0.083$). Iz priloženih je podataka jasno vidljivo kako su kandidati koji su išli u reizbor na potresom pogođenom području ostvarili 4.12 posto glasova više u odnosu na rezultate izbora 2017. godine. S druge pak strane, kandidati koji su išli u reizbor za županijsku skupštinu ostvarili su manju podršku birača i to 0.412 posto.

Nadalje, u posljednjem retku tablice prikazane razlike u postotku glasovanju za kandidate za gradsko/općinsko vijeće koji su išli u reizbor na lokalnim izborima 2021. godine. I u ovom slučaju, kako je vidljivo u rezultatima T-testa, ne postoji statistički značajna razlika ($t=-1.71$; $df=383$; $p=0.089$). Iz priloženih je podataka, pak, vidljivo da su kandidati koji su išli u reizbor 2021. godine za gradsko/općinsko vijeće ostvarili 2,76 posto više podrške u odnosu na rezultate iz 2017. godine. S druge pak strane, vidljivo je i da su kandidati koji su išli u reizbor za gradsko/općinsko vijeće na potresom nepogođenim mjestima ostvarili manje od jedan posto podrške u odnosu na rezultate izbora iz 2017. godine.

Nadalje, iako ne postoji statistički značajna razlika između potresom pogođenih i nepogođenih područja ($M_{potres}=69025$; $M_{nijepotres}=64097$; $t=-0.753$; $df=554$; $p=0.452$) odabrani su parovi prema indeksu razvijenosti, odnosno socioekonomskih karakteristika pojedinih mjesta koja su pogođena potresom te mjesta u kojima se nije dogodio potres, a sve kako bi se povećala točnost rezultata.

Tablica 2.2. Prikaz razlika u postotku glasova kandidata koji su išli u reizbor na lokalnim izborima 2021. godine, potresom pogođena i nepogođena mjesta prema indeksu razvijenosti

Tip izbora	Potresom nepogođeno	Potresom pogođeno	t-test	df	p
Župan	1.38 %	6.60 %	-1.3942	65.857	0.168
Gradonačelnik	-1.44 %	-24,9%	6.929	63.264	<0.001
Županijska skupština	-0,45%	4,12%	-1,6849	102.98	0.095
Gradsko/Općinsko vijeće	-0,53%	2,76%	-1,263	81.056	0.2101

Za tip izbora za gradonačelnika/gradonačelnicu na lokalnim izborima koji su se održali samo nekoliko mjeseci nakon prirodne katastrofe, vidljiva je statistički značajna razlika. Kod ovog je tipa izbora najprije odabrano po 34 izbora u svakoj skupini istovjetnih prema indeksu

razvijenosti. Konkretnije, za ovaj tip izbora kandidati koji su išli u reizbor za mjesto gradonačelnika na potresom pogođenom području dobili su gotovo 25 posto manje glasova u odnosu na rezultate s lokalnih izbora održanih 2017. godine, dok su oni kandidati koji su išli u reizbor na mjestima gdje nije bilo potresa dobili 1.44 posto glasova manje.

Nakon usklađivanja rezultata prema indeksu razvijenosti potvrđen je ranije dobiveni rezultat kako u ovom slučaju postoji statistički značajna razlika između toga je li kandidat za gradonačelnika reizabran na potresom pogođenom ili nepogođenom području ($t=-6.919$; $df=63.264$; $p<0.001$). To eksplicitno znači da su kandidati koji su išli u reizbor 2021. godine, između dva izborna ciklusa, izgubili 24.9 posto glasova, u odnosu na potresom nepogođena područja, gdje su gubili samo 1.44 posto. To, pak znači da su birači na potresom pogođenom području u većoj mjeri kažnjavali kandidate koji su išli u reizbor

Nadalje, kada je riječ o izborima za župana/županicu, kandidati koji su išli u reizbor na potresom pogođenom području ostvarili su 6.60 posto više glasova u odnosu na prethodne izbore, dok su kandidati za župana/županicu koji su išli u reizbor na potresom nepogođenim područjima ostvarili 1.38 posto više glasova u odnosu na rezultat iz 2017. godine. Pritom, u ovom je slučaju izabrano po 35 izbora u svakoj skupini prema indeksu razvijenosti. Nakon usklađivanja rezultata prema indeksu razvijenosti nije dobivena značajna razlika u rezultatima ($t=-1.3942$; $df=65.857$; $p=0.168$).

S druge pak strane, kod tipa izbora za županijsku skupštinu, za koje je korišteno po 53 izbora u svakoj skupini prema parovima indeksa razvijenosti, kandidati na području koje je pogođeno potresom ostvarili su 4,12 posto veću podršku birača u odnosu na izborne rezultate iz 2017. godine. Kandidati za županijsku skupštinu koji su išli u reizbor na području koje nije pogođeno prirodnom katastrofom ostvarili su 0.45 posto manje podrške u odnosu na izborne rezultate iz 2017. godine. Naime, nakon usklađivanja rezultata prema indeksu razvijenosti potvrđen je ranije dobiveni rezultat kako u ovom slučaju ne postoji statistički značajna razlika između toga je li kandidat za županijsku skupštinu reizabran na potresom pogođenom ili nepogođenom području ($t=-1,6849$; $df=102.98$; $p=0.095$).

Kod razlike u glasovanju za tip izbora za gradsko/općinsko vijeće, kandidati koji su išli u reizbor 2021. godine, a koji su se kandidirali na potresom pogođenom području, ostvarili su 2,76 posto više podrške u odnosu na rezultate prijašnjih lokalnih izbora. S druge pak strane, oni kandidati koji su se kandidirali za gradsko/općinsko vijeće na područjima koje nije pogodio potres ostvarili su 0,53 posto manje podrške u odnosu na rezultate prijašnjih lokalnih izbora. U

ovom je slučaju korišteno po 42 izbora u svakoj skupini (potresom pogođena i nepogođena mjesta) prema indeksu razvijenosti. Nakon usklađivanja rezultata prema indeksu razvijenosti potvrđen je ranije dobiveni rezultat kako u ovom slučaju ne postoji statistički značajna razlika između toga je li kandidat za gradsko, odnosno općinsko vijeće reizabran na potresom pogođenom ili nepogođenom području ($t=-1,263$; $df=81.056$; $p=0.2101$).

4.4. RASPRAVA

Glavni cilj ovog istraživanja bilo je provjeriti koliko su birači na području koje je pogođeno razornim potresom 29. 12. 2020. godine uvjetno rečeno kažnjavali ili nagrađivali političare na lokalnim izborima koji su uslijedili samo nekoliko mjeseci nakon prirodne katastrofe, u lipnju 2021. godine.

U svrhu ovog istraživanja, stoga, postavljene su četiri hipoteze, a koje se odnose na sve četiri razine lokalnih izbora – izbor za župana/županicu, gradonačelnika/gradonačelnicu, županijsko vijeće te gradsko, odnosno općinsko vijeće. Prva hipoteza glasi da su birači na potresom pogođenom području odlučili kazniti političke kandidate koji su se ponovno kandidirali na lokalnim izborima za župana/županicu 2021. Druga se, pak, hipoteza odnosi na izbore za gradonačelnika/gradonačelnicu i glasi ovako: birači na potresom pogođenom području kaznili su kandidate koji su se ponovno kandidirali na lokalnim izborima za gradonačelnika/gradonačelnicu 2021. godine. Nadalje, treća se hipoteza odnosi na izbor za županijsku skupštinu i polazi od istovjetnog motiva kao i prethodne dvije hipoteze i glasi: birači na potresom pogođenom području kaznili su kandidate koji su se ponovno kandidirali na lokalnim izborima za županijsko vijeće 2021. godine. Četvrta i ujedno posljednja hipoteza glasi: birači na potresom pogođenom području kaznili su kandidate koji su se ponovno kandidirali na lokalnim izborima za gradsko/općinsko vijeće 2021. godine. Sve su četiri hipoteze direktno proizašle iz teorije o retrospektivnom glasovanju kojom su se kroz godine bavili mnogi autori. Kako ističu Healy i Malhotra (2013), ova teorija proizlazi iz koncepta pretpostavke da građani sustavno razmatraju brojne informacije, a potom donosu određeni zaključak, s nadom u bolju budućnost za njih kao pojedince, otvarajući pitanje uloge birača kao takvih. Osim toga, postavljali su pitanje jesu li birači dovoljno informirani i mogu li, kao takvi, donijeti jasnu političku odluku koja je pritom sukladna aktualnostima poput primjerice prirodne katastrofe. Iz ranije priloženih rezultata vidljivo je da je druga hipoteza potvrđena, donesen je zaključak da su birači na potresom pogođenom području na lokalnim izborima odlučili kazniti one kandidate

koji su išli u reizbor samo nekoliko mjeseci nakon prirodne katastrofe potresa. Ova je hipoteza potvrđena i kod ovog tipa izbora postoji statistički značajna razlika. Razlog tomu zašto su birači odlučili kazniti kandidate koji su išli u reizbor za funkciju gradonačelnika može se povezati s teorijom slijepe retrospekcije kojom su se bavili Achen i Bartels (2002). Autori ističu da će birači, razmišljajući prije svega potpuno iracionalno, polaziti od toga da ukoliko direktno osjećaju posljedice katastrofe, kaznit će vladajuće, neovisno o tome je li riječ o prirodnoj katastrofi na koju vladajući naprosto ne mogu utjecati, kao što je u ovom slučaju petrinjski potres. Pritom, autori kažu da će u većini slučajeva, pa tako i u ovom petrinjskog potresa za reizbor gradonačelnika, trenutni dužnosnici platiti određenu cijenu na izborima zbog prirodnih katastrofa, neovisno o tome mogu li objektivni promatrači pronaći racionalnu osnovu za traženje krivaca. Zanimljivo, Healy i Malhotra (2013) tvrde da teorija retrospektivnog glasanja proizlazi iz pretpostavke da građani glasaju na izborima, bilo koje vrste, s nadom u bilju budućnost. S obzirom na rezultate ovog istraživanja nameće se zaključak da su birači na potresom pogođenom području smatrali da će njihova budućnost biti bolja ukoliko kazne lokalnu vlast i odaberu neku drugu političku opciju.

Osim toga, Achen i Bartels (2004) ističu da fenomen slijepe retrospekcije, čiji koncept možemo staviti u direktnu vezu s biračima na području koje je pogođeno potresom, može biti posljedica nekoliko faktora, uključujući subjektivni doživljaj vlastitih političkih stavova, pristranost u percepciji vlastitih motiva, kao i vanjski utjecaji, poput društvenog pritiska ili manipulacije putem medija.

U kontekstu ove katastrofe, stoga, dakako treba istaknuti i ulogu medija. Naime, medijske stupce danima punile vijesti o krađama humanitarnih pomoći (<https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/darinko-dumbovic-je-nakon-potresa-u-petrinji-150-000-kuna-pomoci-dao-bliskim-suradnicima-15097736>) do te mjere da se na području Sisačko moslavačke županije kreirao određeni narativ zvan „Afera Sir“ s kojom su, podsjetimo, povezivali tadašnjeg petrinjskog gradonačelnika Darinka Dumbovića i njemu bliske suradnike. U Petrinji je, zanimljivo, Darinko Dumbović iz redova Reformista izgubio lokalne izbore. Utrku je dobila HDZ-ova kandidatkinja Magdalena Komes. Birači na petrinjskom području odlučili su kazniti Dumbovića samo nekoliko mjeseci nakon potresa, a sličan se efekt dogodio i kod većine drugih jedinica lokalne samouprave.

Nadalje, preostale su tri hipoteze opovrgnute, odnosno došlo se do zaključka da birači na potresom pogođenom području nisu kažnjavali kandidate koji su išli u reizbor na lokalnim izborima 2021. godine za župana/županicu, županijsku skupštinu te gradsko, odnosno općinsko

vijeće. U tom kontekstu može se povući paralela s teorijom stranačke identifikacije, čime su se bavili Oliver i Ha (2006). Navedeni autori došli su do zaključka da su preferencije birača prema kandidatima ponajviše rezultat generalno stranačke identifikacije. Potonje je, kazuju autori, bio prediktor podrške postojećim nositeljima političkih funkcija na regionalnom nivou. U tom kontekstu autori su zaključili da na regionalnim razinama birači ne kažnjavaju nužno nositelje političkih funkcija na temelju ekonomskih pokazatelja ili direktnog učinka kandidata, već se, na temelju, prije svega stranačke identifikacije, odlučuju na njihov reizbor. To je posebno vidljivo kod izbora za župana/županicu na području nad kojim je Vlada Republike Hrvatske proglasila stanje katastrofe.

Do sličnog su zaključka došli Achen i Bartels (2004) kada su istraživali teoriju retrospektivnog glasovanja u kontekstu posljedica Velike gripe. Američki su birači tada, prema mišljenju autora, nedovoljno kritizirali odluke vladajućih. Achen i Bartels (2004) to su okarakterizirali kao svojevrsno propuštanje prilike da se kazni slabašan odgovor vladajućih u vrijeme najveće javnozdravstvene katastrofe u to vrijeme. Za dodatnu je raspravu koliko je ili nije bio slabašan odgovor vladajućih na potresom pogođenom području i postoji li mogućnost da su birači napose zaključili da je reakcija gradonačelnika i načelnika općina bila slabašna, a ona župana i županica bila dostatna.

Petrinjski je potres, podsjetimo, najveća katastrofa od Domovinskog rata za ovu zemlju, a biraču su ovom prilikom odlučili kazniti kandidate koji su išli u reizbor za gradonačelnika na tom području, neovisno o tome što isti naprosto nisu i ne mogu snositi odgovornost za sam događaj. No, kada je riječ o petrinjskom potresu u tu jednadžbu dakako treba uvrstiti vremenski odmak između same katastrofe i samog datuma održavanja lokalnih izbora. Ako oduzmemo vrijeme šoka koje je na tim područjima vladalo gotovo više od mjesec dana, izbori su uslijedili gotovo odmah. Time se bavi upravo Rubin (2020) koji kaže da birači uglavnom registriraju simbolične akcije i određene političke narative, posebice kada političari stavljaju naglasak na pomalo isprazne rituale nakon katastrofe, umjesto na temeljitu provedbu učinkovitog upravljanja katastrofama. Potonjeg gotovo da i nije bilo u tom kratkom vremenskom odmaku. Za raspravu je dakako je li to uopće dostatan vremenski okvir za konkretnost i učinkovitost upravljanja i akcija, no složiti ćemo se da je, primjerice, reakcija sustava Civilne zaštite mogla i trebala biti brža, o čemu su kasnije mediji danima izvještavali.

U samoj percepciji birača veliku su ulogu odigrali i mediji, odnosno način kreiranja diskursa i narativa u ovim trenucima katastrofe. Mediji koje publika percipira kao lijeve medije u to je vrijeme praktično veličala tadašnju dogradonačelnicu Gline iz redova srpske nacionalne

manjine(<https://www.jutarnji.hr/life/zivotne-price/prekinula-uspjesnu-karijeru-i-otisla-pomagati-svojoj-glini-zivotna-prica-zene-kojoj-se-nakon-potresa-divi-hrvatska-15040401>) , Branku Bakšić Mitić, koja je danima bila na terenu u glinskim selima, dok su mediji koje publika percipira kao desne, istu na bilo koji način pokušavali diskreditirati, ističući da je primila odlikovanje srpskog predsjednika Aleksandra Vučića (<https://narod.hr/hrvatska/vucic-odlikovao-dogradonacelnicu-gline-iz-redova-srpske-manjine-baksic-mitic>). Postavlja se stoga pitanje koliko su birači doista samostalno donosili odluke, nadišavši medijsko uokvirivanje potresa koji je s vremenom, tek nakon nekoliko mjeseci, u domaćim medijima postao ništa drugo doli dobra priča, plodno tlo za klikabilne naslove, predmet ping-pong loptice odgovornosti između vladajućih i oporbe.

U međuvremenu, svi su reflektori bili na Baniji u kojoj nije bilo struje. I ta rečenica praktično opisuje odnos vladajućih prema ovom kraju, ne samo nakon potresa, nego posljednjih dvadeset godina, točno onoliko koliko je prošlo između prve katastrofe – Domovinskog rata i ove druge – razornog potresa čije su posljedice i danas vidljive. Birači su to, očito, itekako primijetili.

Ne znamo koji su motivi bili birača prilikom glasovanja, što pak ostavlja prostora za neka buduća istraživanja. Pritom, ovo istraživanje ne sadrži podatke o tome jesu li politički kandidati nakon katastrofe potresa promijenili stranku s kojom su išli na netom održane lokalne izbore. No, upravo zbog relativno kratkog vremenskog odmaka, prilikom pisanja ovog rada vodilo se pretpostavkom da je većina naprosto ostala dijelom iste stranke kao njihov glavni kandidat na predstojećim izborima, neovisno o tome o kojem je tipu izbora riječ. Nedostatak rada je dakako relativno mali uzorak s obzirom na to da je Odluka Vlade o proglašenju katastrofe obuhvaćala tek tri županije, što je u odnosu na druge dijelove Hrvatske, spojene prema parametru indeksa razvijenosti, poprilično mali broj jedinica lokalne, odnosno regionalne samouprave. Dakako ovdje valja istaknuti i da je riječ o prirodnom eksperimentu, tipu istraživanja u kojemu imamo ograničenu kontrolu nad samim varijablama. Dodatan problem stvara i poopćavanje rezultata, što direktno proizlazi iz relativno malog uzorka. Rezultati prirodne katastrofe koja je ponajviše pogodila Baniju možda nisu istovjetni za neku drugu regiju ili županiju, bez obzira na to što je na tri županije proglašeno jednako pravno valjano stanje. Drugim riječima, rezultati istraživanja mogu biti specifični za tu regiju ili čak vrstu katastrofe i možda se ne mogu primijeniti na drugačije kontekste, poput suše ili ekonomske krize u drugom dijelu Hrvatske. Osim toga, dodatan nedostatak ove vrste analize je činjenica da nedostaju podatci o postotcima izlaznosti na samim izborima, što može biti korisno za provjeriti u nekim budućim istraživanjima, u

koliko je mjeri potres kao prirodna katastrofa utjecao na (ne)izlaznost na lokalnim izborima 2021. godine.

S druge pak strane, prednost ovog istraživanja jest činjenica što su se lokalni izbori dogodili samo nekoliko mjeseci kasnije, no iz ove perspektive, imajući taksativno poredane rezultate ispred sebe, nemoguće je ne vidjeti poveznicu sa Stoneovom tipologijom uzročnih okvira na koju se naposljetku i Achen i Bartels (2004) često u svom radu referiraju. Naime, birači su tada pandemiju percipirali kao rezultatom prirodnih okolnosti, umjesto dijelom društvenog svijeta. Tada bol uslijed pandemije nije imala gotovo nikakvu snagu u političkim procesima. Ona izazvana potresom – jest.

4.5. ZAKLJUČAK

Još uvijek nema konkretnih podataka o tome koliko je ljudi napustilo potresom pogođeno područje netom nakon ove razorne prirodne katastrofe te koliko se njih više nikad nije vratilo u ovaj ionako raseljeni kraj, koji je i prije potresa gospodarski poprilično slabo kotirao u zemlji.

Nad potresom pogođenom području, a posebice u užoj blizini samog epicentra, i danas su, četiri godine kasnije, vidljive posljedice prirodne katastrofe. Paralelno, nekolicina stanovništva i dan danas živi u kontejnerima ili u prinuđenim znatno manjim objektima u odnosu na njihove kuće i stanove u koje su nerijetko uložili gotovo sve što su imali. Sav bunt i bijes birači su s ovog područja usmjerili prema lokalnoj vlasti, ka gradonačelnicima i načelnicima koji su se odlučili ponovno kandidirati, samo nekoliko mjeseci nakon samog potresa.

Ne možemo sa sigurnošću reći zašto je tomu tako, ali brojke jasno pokazuje da su se birači na području koje je potres ponajviše uništio, gdje je naposljetku i zabilježena najveća materijalna šteta, naprosto kaznili političare na lokalnom nivou. Pritom, nisu uvjetno rečeno kažnjavali one kandidate za izbor župana ili županice, gradskog ili općinskog vijeća te županijske skupštine.

Lokalni su se izbori dogodili u lipnju 2021. godine, dakle samo nekoliko mjeseci nakon najveće katastrofe od Domovinskog rata za ovu zemlju. Može bitno iz revolta i pobune, tražeći krivca za materijalnu štetu i izgubljene živote, na izborima su zaokružili neka druga imena.

Očito hrvatski birači, barem oni na potresom pogođenom području, neće na prirodnu katastrofu gledati upravo kao na prirodan iznenađujuće potresan slučaj koji je naprosto nemoguće predvidjeti. Očito će, u nadi barem djelomične zadovoljštine, kazniti poznatog kandidata, bivajući tako plastičan primjer slijepe retrospekcije kao takve. Ti isti birači, pritom, na nivou županije glasovat će u većoj mjeri za iste kandidate, polazeći isključivo od kandidatskih

preferencija utemeljenih na teoriji stranačke identifikacije. Birač HDZ-a, koji je na vlasti u – primjerice - Sisačko moslavačkoj županiji već dugi niz godina, u većoj će mjeri sustavno glasati za ovu stranku, djelomično zbog emocionalne povezanosti, stabilnosti te socijalne komponente kao takve. Naime, kako je ranije u ovom radu spomenuto, stranačka je identifikacija često povezana s društvenom zajednicom kojoj pojedinac pripada, što može uključivati obitelj, prijatelje, ali i širu društvenu grupu.

Ista je stranka, podsjetimo, na parlamentarnim izborima dobila već treći put po redu. Ostaje provjeriti kako su birači glasali na toj nacionalnoj razini, kada su se već na regionalnoj odlučili za ista lica, kaznivši ona lokalna. Mediji bi rekli – čija je čija utvrda, a zasad još uvijek ne možemo sa sigurnošću reći čija je utvrda Banija - osvijetljena reflektorima, ali bez struje.

5. LITERATURA

Achen, C. & Bartels, L. (2004). Blind Retrospection: Electoral Responses To Drought, Flu, and Shark Attacks.

Arndt, C., Jensen, C., & Wenzelburger, G. (2021). Voters' wrath? Policy change and government popularity. *Governance*, 34(1), 147-169.

Berry, C. R., & Howell, W. G. (2007). Accountability and local elections: Rethinking retrospective voting. *The Journal of Politics*, 69(3), 844-858.

Bovan, K., Banai, B., & Pavela Banai, I. (2018). Do Natural Disasters Affect Voting Behavior? Evidence from Croatian Floods. *PLoS currents*, 10.

Desilver, D. (2019). Despite global concerns about democracy, more than half of countries are democratic. Pew Research Center.

Frančišković-Bilinski, S. (2022). Prirodne katastrofe u Hrvatskoj. *Liječnički vjesnik*, 144 (Supp 5), 14-15. <https://doi.org/10.26800/LV-144-sup15-6>

Healy, A., & Malhotra, N. (2013). Retrospective Voting Reconsidered. *Annual review of political science*, Vol. 16(1), 285-306.

Kasapović, M. (2004). Personalizacija izbora: Mit ili stvarnost?. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 13(3 (71)), 363-381. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/16123>

Lay, J. C. (2009). Race, Retrospective Voting, and Disasters: The Re-Election of C. Ray Nagin after Hurricane Katrina. *Urban Affairs Review*, 44(5), 645-662. <https://doi.org/10.1177/1078087408326900>

Masiero, G., & Santarossa, M. (2021). Natural disasters and electoral outcomes. *European Journal of Political Economy*, Vol. 67, Issue C.

Rapeli, L. (2016). Who to punish? Retrospective voting and knowledge of government composition in a multiparty system. *International Political Science Review*, 37(4), 407-421. <https://doi.org/10.1177/0192512114555346>

Rubin, O. (2020). The political dynamics of voter retrospection and disaster responses. *Disasters*, 44(2), 239- 261. <https://doi.org/10.1111/disa.12376>

Todosijević, B. & Pavlović, Z. (2020). Pred glasačkom kutijom: Politička psihologija izbornog ponašanja u Srbiji. Institut društvenih nauka, Beograd.

INTERNETSKE STRANICE:

katastrofa. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024. Pristupljeno 21.6.2024. <https://www.enciklopedija.hr/clanak/katastrofa>

Pmf.unizg.hr (2021) Godina dana od razornog potresa kod Petrinje. https://www.pmf.unizg.hr/geof/seizmoloska_sluzba/potresi_kod_petrinje/2020-2021# Pristupljeno 21.6.2024.

Razvoj.gov.hr (2024) Indeks razvijenosti. <https://razvoj.gov.hr/o-ministarstvu/regionalni-razvoj/indeks-razvijenosti/112> Pristupljeno 1.7.2024.

Narodne-novine.nn.hr (2021) Odluka o proglašenju katastrofe na području pogođenom potresom. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2021_01_1_1.html Pristupljeno 21.8.2024.

Narod.hr (2021) Vučić odlikovao dogradonačelnicu Gline iz redova srpske manjine Bakšić Mitić. <https://narod.hr/hrvatska/vucic-odlikovao-dogradonacelnicu-gline-iz-redova-srpske-manjine-baksic-mitic> Pristupljeno 27.8.2024.

Jutarnji.hr (2021) Darinko Dumbović je nakon potresa u Petrinji 150.000 kuna pomoći dao bliskim suradnicima. <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/darinko-dumbovic-je-nakon-potresa-u-petrinji-150-000-kuna-pomoci-dao-bliskim-suradnicima-15097736> Pristupljeno 27.8.2024.

Jutarnji.hr (2021) Prekinula uspješnu karijeru i otišla pomagati svojoj Glini: Životna priča žene kojoj se nakon potresa divi Hrvatska. <https://www.jutarnji.hr/life/zivotne-price/prekinula-uspjesnu-karijeru-i-otisla-pomagati-svojoj-glini-zivotna-prica-zene-kojoj-se-nakon-potresa-divi-hrvatska-15040401> Pristupljeno 27.8.2024.